

Archeologisch bureauonderzoek

**Plangebied Oosterdok Nemo
Stadsdeel Centrum**

BO 11-049 Amsterdam 2011

Inhoud

Samenvatting	4
Inleiding	5
1 Administratieve gegevens plangebied	6
1.1 Administratieve gegevens	6
2 Wet- en regelgeving	7
2.1 Algemeen	7
2.2 Rijk	7
2.3 Provincie Noord-Holland	7
2.4 Gemeente Amsterdam	8
2.5 Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie	8
3 Historisch-topografische en archeologische inventarisatie	9
3.1 Geomorfologie en bodem	9
3.2 Historie algemeen	9
3.3 Historisch-topografische inventarisatie van het plangebied	10
3.3.1 Ontwikkeling van het havengebied	10
3.3.2 Kattenburg; een eiland van de Admiraliteit	11
3.3.3 Afsluiting van het IJ	12
3.4 Archeologische inventarisatie van het plangebied	13
3.4.1 Archeologische Monumenten Kaart (AMK) en Cultuur Historische Waardenkaart (CHW)	13
3.4.2 Vindplaatsen in en in de omgeving van het plangebied	13
3.5 Conclusie: verwachtingsmodel	16
4 Archeologische verwachtingskaart	17
5 Archeologische beleidskaart	20
Conclusie	22
Bronnen	23
Appendix: beleidsvarianten, stroomschema	24

Samenvatting

Bureau Monumenten & Archeologie (BMA) heeft in opdracht van Dienst Ruimtelijke Ordening een archeologisch bureauonderzoek uitgevoerd voor het bestemmingsplangebied Oosterdok Nemo, stadsdeel Centrum. Dit is bedoeld om het cultuurhistorische verleden van het plangebied, dat gelegen is in het Amsterdamse havengebied het IJ, in kaart te brengen en daarmee een beeld te krijgen van de archeologische sporen die in de bodem aanwezig kunnen zijn. Een dergelijk bureauonderzoek past binnen de verplichting van gemeenten om conform de Monumentenwet beleid te ontwikkelen ten aanzien van het behoud cq documentatie van die overblijfselen bij bouwontwikkeling.

Het bureauonderzoek gaat uit van een beknopt overzicht van de historisch topografische ontwikkeling van het Amsterdamse havengebied aan het IJ vanaf de Late Middeleeuwen tot in de 20ste eeuw. Het historisch overzicht wordt aangevuld met archeologische informatie afkomstig van vindplaatsen in de omgeving van het plangebied. De historische en archeologische informatie over de ruimtelijke topografische ontwikkelingen is omgezet naar een beeld van archeologische verwachtingen.

Op de archeologische verwachtingskaart (p. 17-19) wordt onderscheid gemaakt in één zone met een hoge archeologische verwachting en vijf zones met een lage en of negatieve verwachting. Aan de hand hiervan is een archeologische beleidskaart opgesteld, waarin de beleidsregels en maatregelen voor de vereiste archeologische monumentenzorg zijn vastgelegd.

De beleidskaart telt drie beleidszones (p. 20-21). Voor elk van deze zones is gespecificeerd of en in welke mate eventueel archeologisch veldonderzoek nodig is in de bouwplanontwikkeling.

Voor het gehele plangebied geldt de wettelijke meldingsplicht. Dit houdt in dat ook in geval geen archeologisch vervolgonderzoek is vereist en toch bodemvondsten ouder dan 50 jaar worden aangetroffen dit aan Bureau Monumenten en Archeologie gemeld wordt zodat in gezamenlijk overleg met de opdrachtgever maatregelen getroffen kunnen worden tot documentatie en berging van de vondsten.

Inleiding

In opdracht van Dienst Ruimtelijke Ontwikkeling heeft BMA een archeologisch bureauonderzoek uitgevoerd ten behoeve van het bestemmingsplangebied Oosterdok Nemo, stadsdeel Centrum.

Het bureauonderzoek geeft een overzicht van bekende of verwachte archeologische waarden binnen het plangebied. Hierbij is gebruik gemaakt van historisch kaartmateriaal, relevante publicaties en archiefbronnen in samenhang met archeologische informatie over al bekende vindplaatsen in het plangebied en omgeving. Deze informatie is samengevat in een archeologisch verwachtingsmodel op basis waarvan de beleidsregels voor erfgoedzorg worden vastgelegd ten behoeve van het bestemmingsplan.

In het bureauonderzoek komen het nationale, provinciale en gemeentelijke archeologiebeleid (hoofdstuk 2), de historische en archeologische achtergronden (hoofdstuk 3) en de archeologische verwachting van het plangebied (hoofdstuk 4) aan de orde, gekoppeld aan een beleidskaart (hoofdstuk 5) die inzichtelijk maakt of en in welke mate archeologische maatregelen binnen (toekomstige) planontwikkeling vereist zijn.

1 Administratieve gegevens plangebied

Het plangebied Oosterdok Nemo ligt in het Oosterdok en wordt in het oosten begrensd door het terrein van de Marine Etablissement en in het zuiden door de Prins Hendrikkade.

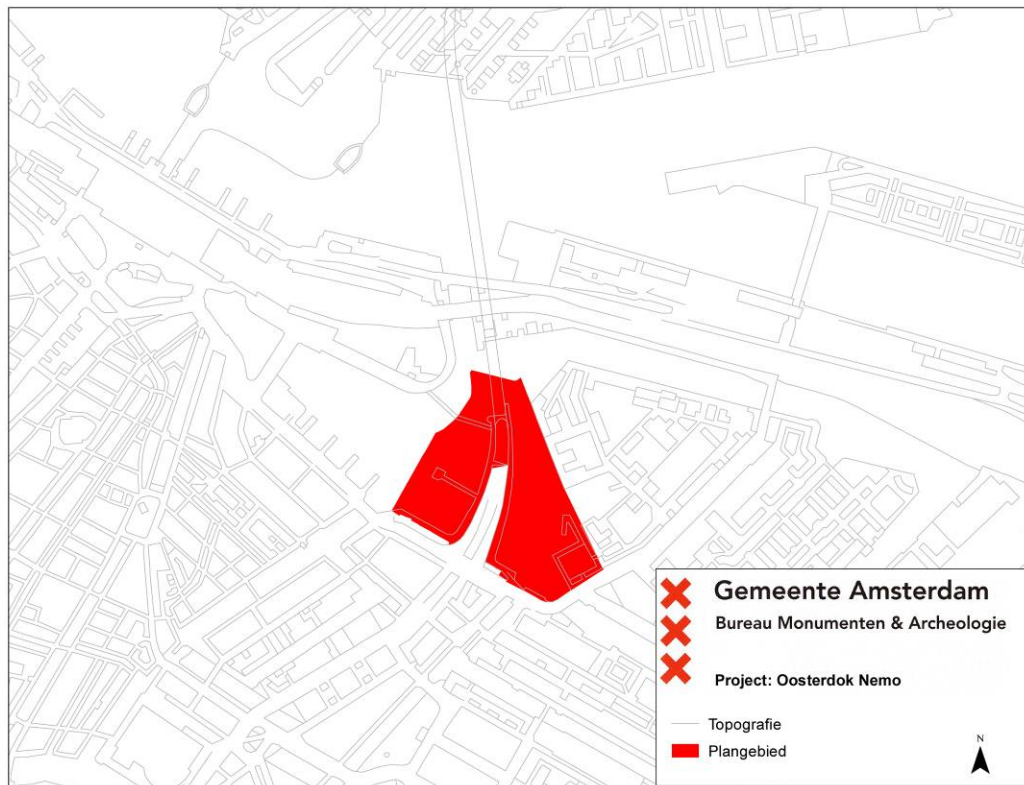
1.1 Administratieve gegevens

Opdrachtgever	Dienst Ruimtelijke Ontwikkeling
Contactpersoon	Mevrouw D. Struijk
Adres	Postbus 2758
Postcode / plaats	1000 CT Amsterdam

Plangebied

Provincie	Noord-Holland	Gemeente	Amsterdam
Plaats	Amsterdam	Kaartblad	25 E
ARCHIS meldingsnr.	47280	ARCHIS afmeldingsnr.	36570
X-coördinaat NO	122.695	Y-coördinaat NO	487.598
X-coördinaat ZO	122.891	Y-coördinaat ZO	487.179
X-coördinaat ZW	122.415	Y-coördinaat ZW	487.322
X-coördinaat NW	122.609	Y-coördinaat NW	487.580

Locatie

1 Plangebied Oosterdok Nemo

2 Wet- en regelgeving

2.1 Algemeen

Het archeologische erfgoed bestaat uit voorwerpen en structuren die in de bodem bewaard zijn. Deze materiële overblijfselen vormen een onderdeel van onze leefomgeving. Het beleid voor het archeologisch erfgoed heeft dan ook veel raakvlak met dat van de ruimtelijke ordening. Voor optimale integratie van de archeologie in de ruimtelijke ordening heeft het rijk o.a. de Monumentenwet 1988 en de Wet ruimtelijke ordening aangepast.

2.2 Rijk

Om het bewustzijn van het Europese erfgoed te vergroten hebben de Europese ministers van Cultuur in 1992 het Verdrag van Valletta opgesteld (ook bekend als het Verdrag van Malta). Een van de voorwaarden om dit te bereiken is dat het Europese archeologische erfgoed voor toekomstige generaties beschikbaar blijft.

In Nederland wordt aan dit uitgangspunt invulling gegeven door behoud van archeologisch erfgoed in de bodem (*in situ*) tijdens de planontwikkeling mee te wegen. Als behoud in de bodem (bijvoorbeeld door middel van technische maatregelen of planaanpassing) geen optie is, dan worden archeologische resten opgegraven (behoud *ex situ*). De initiatiefnemer van een ruimtelijk plan, dat bodemverstoring tot gevolg heeft, is verantwoordelijk voor de planologische en de financiële inpassing van het archeologisch onderzoek.

In de Monumentenwet is een bepaling opgenomen dat in elk bestemmingsplan rekening moet worden gehouden met de in de grond aanwezige, dan wel te verwachten archeologische waarden.¹ Ook bevat de Monumentenwet een verplichting om toevalsvondsten te melden (de zgn. meldingsplicht).²

2.3 Provincie Noord-Holland

Als toetsingskader voor bestemmingsplannen en projectbesluiten gebruikt de provincie Noord-Holland de structuurvisie, de leidraad landschap en Cultuurhistorie en de Cultuur Historische Waardenkaart (CHW).³ Op grond van de Wro dienen gemeenten bij de vaststelling van bestemmingsplannen, projectbesluiten en beheersverordeningen de Provinciale Ruimtelijke Verordening Structuurvisie in acht te nemen. Op de CHW zijn o.a. archeologisch verwachtingsvolle gebieden opgenomen. De waardestellingen van de CHW zijn bedoeld als algemene indicaties die per specifiek plangebied nadere invulling en precisering nodig hebben. Naast de CHW beheert de provincie de Archeologische Monumentenkaart (AMK) van het rijk. Op de AMK staan de beschermde archeologische monumenten, de terreinen van zeer hoge en hoge archeologische waarde en de gebieden met een archeologische betekenis.

---

¹ Artikel 38a lid 1 van de gewijzigde Monumentenwet schrijft hierover dat *De gemeenteraad bij vaststelling van een bestemmingsplan als bedoeld in artikel 3.1 van de nieuwe Wet ruimtelijke ordening en bij de bestemming van de in het plan begrepen grond, rekening houdt met de in de grond aanwezige dan wel te verwachten monumenten.* Met 'monument' wordt hier een (onbeschermde) archeologisch monument bedoeld, ofwel alle terreinen welke van algemeen belang zijn wegens hun schoonheid, hun betekenis voor de wetenschap of hun cultuurhistorische waarde (art. 1 Monumentenwet).

² Artikel 53 van de gewijzigde monumentenwet 1988.

³ Provincie Noord-Holland, 2010.

2.4 Gemeente Amsterdam

De gemeente Amsterdam vindt het belangrijk dat archeologie vroegtijdig in ruimtelijke ordeningsprocessen wordt geïntegreerd.⁴ Hiermee worden twee doelen gediend. Ten eerste een efficiënte voortgang en kostenbeheersing van bouwprocessen. En ten tweede een kwalitatief goed en stadsbreed uniform beheer van het archeologische erfgoed.

Op basis van de resultaten uit het archeologisch bureauonderzoek wordt bepaald of in het bestemmingsplan regels met betrekking tot archeologie moeten worden opgenomen. De Monumentenwet biedt een tweetal mogelijkheden (artikelen 39-40) die BMA heeft uitgewerkt in de modelregels archeologie.

De bescherming van (verwachte) archeologische waarden in een bestemmingsplan wordt geregeld met een omgevingsvergunning als bedoeld in artikel 2.1 lid 1 van de Wet algemene bepalingen omgevingsrecht. Aan een omgevingsvergunning zijn bouwregels verbonden: die bepalen dat in het belang van de archeologische monumentenzorg de aanvrager van een omgevingsvergunning een archeologisch rapport met selectiebesluit dient te overleggen. Daarnaast kan in het bestemmingsplan worden opgenomen dat een omgevingsvergunning moet worden aangevraagd voor het uitvoeren van aanlegwerkzaamheden.

Aan een omgevingsvergunning kunnen voorschriften worden verbonden. Dit houdt in dat aan de vergunning de verplichting wordt gekoppeld om technische maatregelen tot behoud te treffen, om de archeologische resten op te graven of om de werkzaamheden te laten begeleiden door een archeoloog.

De bouwregels en de omgevingsvergunning voor aanlegwerkzaamheden bevatten daarnaast uitzonderingen die duidelijk maken in welke gevallen archeologisch onderzoek niet nodig is. In Amsterdam gelden elf beleidsvarianten, zoals de uitzondering van archeologisch onderzoek bij bodemingrepen kleiner dan 10.000 m² of ondieper dan de 19de of 20ste eeuwse ophogingen (Appendix: beleidsvarianten). In de praktijk komen per plangebied meestal twee tot zes varianten voor.

2.5 Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie

Voor de uitvoering van archeologisch onderzoek is door het ministerie van OCW de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA) opgesteld. De KNA gaat uit van een gefaseerde aanpak. Er wordt een onderscheid gemaakt tussen een Bureauonderzoek, een Inventariserend Veldonderzoek, een Archeologische Opgraving (AO) en een Archeologische Begeleiding (Appendix: stroomschema).

Het inventariserend veldonderzoek is bedoeld om de resultaten van het bureauonderzoek te toetsen. Het geeft inzicht in de aanwezigheid en toestand van de archeologische overblijfselen in de bodem. Een opgraving wordt uitgevoerd wanneer er sprake is van een vindplaats met waardevolle archeologische resten. Een archeologische begeleiding houdt in dat de bouwgreep onder begeleiding van een archeoloog wordt uitgevoerd. Elke onderzoeksfase wordt afgesloten met een selectiebesluit. Hierin wordt vastgesteld welke delen van een plangebied in aanmerking komen voor verder archeologisch onderzoek of voor bescherming en welke delen van het plangebied worden vrijgegeven.

Voor archeologisch veldonderzoek is een Programma van Eisen (PvE) vereist. Hierin zijn de kwalitatieve randvoorwaarden en onderzoeksvragen voor het werk vastgelegd. Het vormt de basis voor verdere planning en kostenraming. Het laten opstellen ervan behoort tot de verantwoordelijkheid van de initiatiefnemer van het bouwplan.

---

⁴ BMA, 2005

3 Historisch-topografische en archeologische inventarisatie

3.1 Geomorfologie en bodem

Het huidige natuurlijke landschap in en om Amsterdam is in grote mate bepaald door de landschapsvorming in het Holoceen. Dat is de geologische periode na de laatste IJstijd (vanaf ca. 10.000 v. Chr.). Er heerste toen een gematigd klimaat waarin in enkele duizenden jaren grote pakketten veen groeiden in de kuststreek. Dit Hollandveen bevindt zich in de huidige ondergrond tussen gemiddeld 5 m en 2 m ÷ NAP en loopt plaatselijk door tot 0 m NAP.

Het natuurlijke landschap werd vanwege grootschalige veenontginningen vanaf de 11de eeuw omgevormd tot een veenweidegebied. Aangezien de waterhuishouding een cruciale rol speelde bij de veenontginningen, begon tegelijkertijd de aanleg van het stelsel van (zee)dijken ter bescherming van het nieuwe bouw- en akkerland. Later, in de 17de en 18de eeuw, volgden de droogmakerijen waarbij grote watergebieden in Noord-Holland werden ingepolderd.

3.2 Historie algemeen

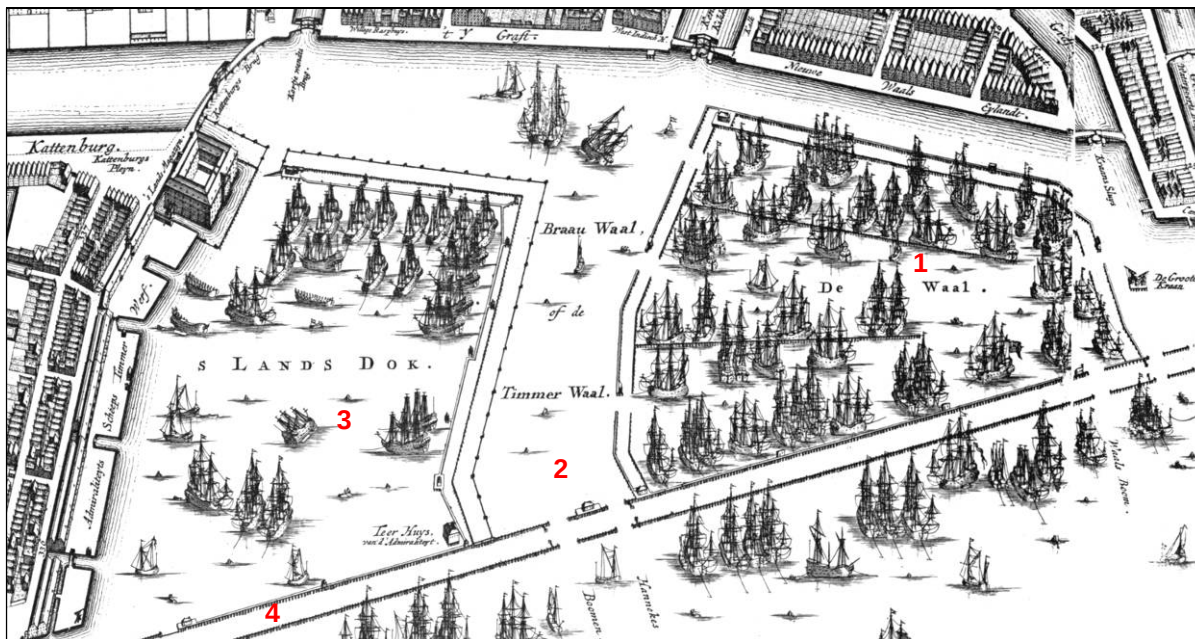
De vroegste bewoning van Amsterdam dateert, voor zover nu archeologisch bekend, uit de 12de eeuw. Rond de stad, op vooral de hoger gelegen strandwallen, zijn oudere vindplaatsen aanwezig met bewoningssporen die teruggaan tot in de Bronstijd (ca. 2.000 - 800 v. Chr.).

De oudste bouwsporen, uit de 12de en 13de eeuw, zijn teruggevonden aan de Nieuwendijk / Kalverstraat en de Warmoesstraat/Nes. Met de aanleg van de (Nieuwezijds en Oudezijds) burgwallen in de 14de eeuw startte het proces van stadsvorming. De stad had eerst een aarden omwalling als verdedigingswerk die in het laatste kwart van de 15de eeuw werd vervangen door een stenen stadsmuur. De laatmiddeleeuwse stad was omsloten door de huidige Singel aan de westkant en de Geldersekade en Kloveniersburgwal aan de Westkant. In de periode 1585-1663 groeide de stad explosief door vier stadsuitbreidingen. Ten tijde van de Eerste Uitleg (1585-1586) verplaatste de stadsrand zich naar de huidige Herengracht en de Oudeschans. Bij de Tweede Uitleg (1592-1596) kwamen er vier nieuwe woon- en werkeilanden (Marken, Uilenburg, Rapenburg en Vlooienburg) aan de oostkant van de stad. In 1613 ontstond met de Derde Uitleg aan de westzijde van de stad de woon- en werkbuilt de Jordaan en het eerste deel van de grachtengordel tot aan de Leidsegracht. De vroeg 17de-eeuwse stad werd beschermd door een gebastioneerde aarden wal ontworpen naar de nieuwste fortificatieplannen uit Italië, voorzien van elf bolwerken. Met de Vierde Uitleg van 1663 werd in de Gouden Eeuw het halfcirkelvormige stadsplan van Amsterdam voltooid. Het oostelijk deel van de grachtengordel werd aangelegd over de Amstel en aan het IJ werden de drie oostelijke haveneilanden Kattenburg, Wittenburg, Oostenburg gerealiseerd. De nieuwe bakstenen stadswal (met in totaal 26 bolwerken) volgde met zijn gracht het tracé van de huidige Singelgracht.

De eerste woonwijken buiten de Singelgracht ontstonden naar aanleiding van het uitbreidingsplan Kalff in 1877, gevolgd door een tweede ring na annexatie van grote delen van de gemeenten Nieuwer-Amstel en Sloten in 1896. De 20ste-eeuwse groei van de stad valt uiteen in vier fasen; bebouwing van de Baarsjes, Zuid en West in de jaren twintig en dertig, het door nieuwbouw aaneengroeien van voormalige dijkdorpen in Amsterdam Noord, de wederopbouwijken aan de westzijde van de stad (de Westelijke Tuinsteden) en de bebouwing van de voormalige Bijlmermeer in de jaren zestig en zeventig. Met IJburg borduurt de stad begin 21ste eeuw weer voort op het concept van vier eeuwen tevoren, het creëren van stedelijk areaal in en aan het IJ.

3.3 Historisch-topografische inventarisatie van het plangebied

Het plangebied Oosterdok Nemo maakte tot aan de 19de eeuw onderdeel uit van het historische haven- en watergebied direct voor de oever van het IJ aan de noordzijde van de binnenstad, ten oosten van de monding van de Amstel. Het gaat hier om het voormalige water van de (nieuwe Oude) Waal, het Oosterdok en een deel van het Marine dok (s'Lands Dok) op het eiland Kattenburg. Voor de historisch topografische analyse zijn verschillende cartografische bronnen gebruikt: de kaarten van Jacob van Deventer (1560), Cornelis Antonisz. (1544), Balthasar Florisz. van Berckenrode (1625 en 1657), Gerrit de Broen (1732) en de kaart Publieke Werken uit 1881.

2 Detail op de kaart van Gerret de Broen uit 1774 ter plaatse van het plangebied. Het noorden is onder. Goed te zien zijn 1: de Nieuwe Oude Waal, 2: De Brau (ook wel Breeuw) / Timmerwaal en 3: 's Lands Dok afgesloten in het noorden door 4: palenrij De Laag.

3.3.1 Ontwikkeling van het havengebied

Het prestedelijke Amsterdam lag rond 1200 aan de oevers van de Amstel in een uitgestrekt veenlandschap, het Amstelland, waar diverse stormvloed en in de 12de en 13de eeuw voor grote landschappelijke veranderingen zorgden. Het IJ waarin de Amstel uitmondde verbreedde zich door het verlies van grote stukken veengebieden als gevolg van de stormvloed aanzienlijk. Het IJ gaf toegang tot de Zuiderzee dat in directe verbinding met de Noordzee stond en fungeerde daarmee als een belangrijke vaarroute. Mede door de ligging aan het IJ ontwikkelde Amsterdam zich tot een knooppunt van handelswegen en kon de stad, vanaf de middeleeuwen maar met name vanaf het einde van de 16de eeuw, uitgroeien tot een maritieme metropool.

De groei van de stad ging gepaard met de uitbreiding van het havenareaal langs het IJ aan de voorzijde van de stad. Rond 1500 kwam er een dubbele palenrij, de 'Laag', van 600 m lengte voor de stad met 'Walen' aan de oost- en westzijde. De Waal fungeerde als een afgeschermd ligplaats ter bescherming van schepen van het zeewater. In de Brau (ook wel Breeuw) werden reparaties aan schepen uitgevoerd zoals het breeuwen (dichten met mos of vlasdraad) van de scheepswand. Een schip werd in de Waal schuin getrokken waardoor men aan de schuine zijde de scheepswand kon dichten.

De palenrij had een dubbele functie. Het was een barrière voor vijandelijke schepen en fungeerde tegelijk als golfbreker waarmee het havengebied van het open IJ werd gescheiden. Schepen konden

hier aanmeren en goederen overladen op kleinere schuiten. De 'Laag' had zich met de stadsuitbreiding aan het eind van de 16de eeuw (Tweede Uitleg) verlengd tot 2.000 m en reikte tot het westelijk deel van het plangebied.

Bij de stadsuitbreiding van de Vierde Uitleg (1660) werden de oostelijke eilanden aangelegd met het Kattenburg bestemd voor de Admiraliteit, Wittenburg voor particuliere werven en Oostenburg voor de VOC. Het IJ-water naast Kattenburg was bestemd voor drie paalgebieden waar schepen konden afmeren:

- 1) 'De nieuwe Oude Waal'
- 2) 'De Brau Waal of Timmerwaal' en
- 3) 's Lands Dok

3.3.2 Kattenburg; een eiland van de Admiraliteit

Na de Eerste Engelse Oorlog (1652-1654) groeide in de Republiek de behoefte aan een permanente oorlogsvloot. De Admiraliteit wenste een eigen vlootbasis met magazijnen, werkplaatsen en werven aan open water. Het pas aangeplempte eiland Kattenburg aan het diepere deel van het IJ werd uitermate geschikt gevonden als thuisbasis van een dergelijke vloot. In augustus 1655 richtte de Admiraliteit een werf in op het zuidwestelijk deel van Kattenburg. In datzelfde jaar werd tevens de eerste steen gelegd voor het Zeemagazijn naar een ontwerp van stadsarchitect Daniël Stalpaert (afb. 3).⁵ Het magazijn is een vierkant gebouw met een grote binnenplaats. De schepen van de Admiraliteit konden er hun lading lossen en nieuwe voorraden inslaan. De met tongewelven overwelfde kelders van het gebouw deden dienst als regenwaterreservoirs om de schepen van drinkwater te voorzien. Op de binnenplaats lag geschut opgeslagen en lagen scheepsgoederen te drogen. Op de verdiepingen van het magazijn werden touwen, zeilen en spijkers opgeslagen.⁶

De werf breidde zich gestaag in noordelijke richting uit en rond 1700 verrees een imposant magazijn langs de Kattenburgerstraat dat onderdak bood aan de verschillende handwerklieden die ingezet werden bij de bouw en uitrusting van de oorlogsvloot. Na de Franse tijd, toen de Admiraliteit was opgeheven, kwam het complex in 1813 onder de naam Rijkswerf in gebruik bij de Koninklijke Marine. In 1867 werd de werf ingericht voor de bouw van ijzeren schepen. Ondanks deze innovatie viel in 1915 definitief het doek voor de scheepsbouw op Kattenburg. Tot op heden is het terrein in gebruik door de Koninklijke Marine en heeft het Zeemagazijn een bestemming gekregen als Scheepvaartmuseum.

3 Het Zeemagazijn op een prent uit 1789. Bron: SAA

⁵ Bontemantel 1897, 499

⁶ Lemmers 2005, 34-38

3.3.3 Afsluiting van het IJ

Het water voor de Admiraliteitswerf was uit veiligheidsredenen aan de west- en zuidzijde van het IJ afgesloten door een palenbarrière die aansloot op de Laag. Zo ontstond een bassin, 's Lands Dok, waarvan de contouren de vorm van het huidige marineterrein volgen. Binnen dit bassin had men ook veel last van bezinking van modder. In de 18de eeuw viel bijna niet meer tegen de aanslibbing op te baggeren, het binnenwater voor de werf zou 4 meter diep moeten zijn maar vaak was dit niet het geval. In 1790 werd een dam rond het dok gebouwd om verdere 'verslijking' tegen te gaan (afb. 4). De dam werd gebouwd ter plaatse van de palenrij die het dok afsloot van de Braau of Timmerwaal. Een groot deel van de dam was samengesteld uit modder die de moddermolens van de stad in de grachten en het IJ opbaggerden. De palen van de Laag en de palenbarrière die het dok omsloot zijn waarschijnlijk in de dam opgenomen.

Ter verbetering van de toegankelijkheid van de haven besloot men in 1830 tot de aanleg van het Oosterdok, een luwe binnenhaven afgesloten door een dijk. Schepen konden via de Oosterdoksluis in het Oosterdok en het 's Lands dok komen. Ondanks deze infrastructurele maatregelen zette de verlanding van de haven zich voort. In 1869 werd daarom besloten om het havenfront af te sluiten. Tussen 1872 en 1877 zijn drie eilanden waaronder het Oosterdokseiland en een spoordijk ten behoeve van het nieuw te bouwen Centraal Station in het IJ aangelegd. Het IJ werd toen tot ongeveer 5 m ÷ NAP uitgebaggerd.⁷

4 Kaart van Publieke Werken uit 1881. Rechtsonder is het Zeemagazijn te zien met daar ten noordwesten ervan gelegen de dam, uit 1794, welke 's Lands Dok afsluit

In de loop van de 19de eeuw veranderde de inrichting van het werfterrein op Kattenburg ingrijpend. Om meer ruimte te creëren voor de technische voorzieningen die de modernisering van de scheepsbouw met zich meebracht werd steeds meer open water voor de werf opgeofferd. In de tweede helft van de 20ste eeuw verdween het stuk dijk ten noordwesten van het Zeemagazijn om plaats te maken voor de toegang van de IJ-tunnel. Met de aanleg van deze IJ-tunnel in 1962-1968 dwars door het plangebied werd ook het toen nog open Marine dok in zijn geheel met zand werd dichtgestort en ontstond het huidige marine terrein.⁸ In 1995 werd boven de zuidelijke toegang van de tunnel het Nemo gebouwd.⁹

⁷ BMA 2008, BMA 2010

⁸ Lemmers 2005, 170-178

⁹ Kruizinga 2002, 1310-1315

3.4.1 Archeologische Monumenten Kaart (AMK) en Cultuur Historische Waardenkaart (CHW)

Project: Oosterdok-Nemo
Archeologische Monumenten Kaart

Topografie
 Plangebied
 Terrein van archeologische waarde
 Terrein van hoge archeologische waarde
 Terrein van zeer hoge archeologische waarde

0 25 50 100 Meters

N

1930

-4.00

Nemo

14611

-4.00

DOK

OOSTERDOK

LIJ-TUNNEL

OOSTERDOK

1941

PRINS HENDRIKKADE

POELIESTRAAT

KATTENBURGERBRUG

Scheepvaartmuseum

2172

215P

216P

KATTENBURGERPLEIN

NIEUWE-HOOFDHOF

BULLIESPAD

KATTENBURGERSTRAAT

KATTENBURGERKRADE

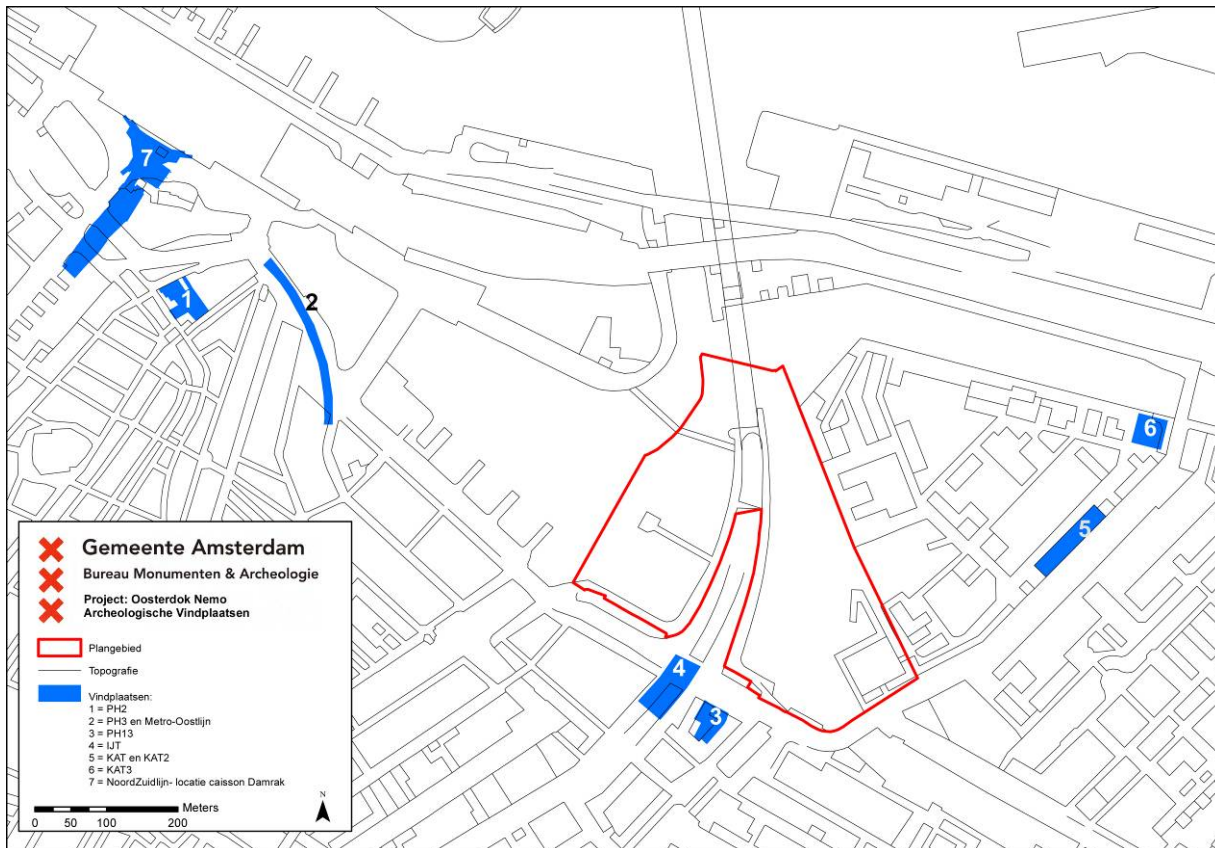
487

215

216

3.4.2 Vindplaatsen in en in de omgeving van het plangebied

13

6 Het plangebied Oosterdok Nemo en de archeologische vindplaatsen

Prins Hendrikkade/Geldersekade (PH2)

Bij de bouw van de metro Oostlijn (1975-1986) was op deze locatie sprake van een open bouwput waar onder meer slingerpotten werden aangetroffen uit de eerste helft van de 16de eeuw. Dergelijke vondsten houden verband met de strategische functie van het havenfront als onderdeel van de verdedigingslinie van de stad langs het water van het IJ. Langs de oever kunnen meer van dergelijke overblijfselen worden verwacht.

Prins Hendrikkade/Schippersgracht (PH3)

Waarneming uit 1986 door BMA bij het complex van de Scheepvaartschool. Hier is materiaal uit een afvalraag gedocumenteerd.

Prins Hendrikkade 189 (PH 13)

In 2000 is door de afdeling Archeologie van Bureau Monumenten & Archeologie een waarneming verricht tijdens bouwwerkzaamheden aan de Prins Hendrikkade 189. Hierbij zijn verschillende lagen gedocumenteerd waaronder een organische laag van houtsnippers met daarin 17de eeuwse materiaal. Voorts zijn drie palenrijen waargenomen en een deel van de IJ-oever. De houtconstructies hebben mogelijk gediend ten behoeve van landwinning richting het noorden.

Prins Hendrikkade (IJT)

Waarneming uit 1964 op een bouwputlocatie voor de aanleg van de afrit van de IJ-tunnel. Hierbij is vondstmateriaal geborgen uit de 15de eeuw en jonger. Veel materiaal kan in verband gebracht worden met de 17de eeuwse scheepswerven alhier. Uit een aanplempingslaag zijn ook vondsten verzameld.

Marineterrein Kattenburgerstraat (KAT en KAT 2)

In 1997 en 1998 is archeologisch onderzoek verricht door BMA op het Amsterdamse Marine-Etablissement. Deze opgravingen vonden plaats na de sloop van de voormalige DEMS-loods langs de Kattenburgerstraat ter voorbereiding van de nieuwbouw van het depot van het Scheepvaartmuseum. Het werfterrein bleek een rijke vindplaats met archeologische sporen van hoge fysieke en inhoudelijke kwaliteit. Er zijn toen overblijfselen uit verschillende fasen van de Admiraliteitswerf gedocumenteerd. Het ging om resten van huizen van de werfeigenaren uit de eerste gebruiksfase van het eiland rond het midden van de 17de eeuw. Verder was er een uitbreiding van het Voorwerfgebouw die in een eerder stadium was verwijderd. Omvangrijke funderingsresten zijn gelokaliseerd van het Grootmagazijn, het grote pakhuis uit het einde van de 17de eeuw, zijn. Het archeologisch onderzoek richtte zich ook op sporen van de 19de-eeuwse industrialisering van de scheepsbouw op Kattenburg, waarbij funderingsresten van de galvaniseerinrichting archeologisch zijn gedocumenteerd.¹⁰ Door aanpassing van het palenplan voor de bouw van het nieuwe depot van het Scheepvaartmuseum zijn de archeologische resten in situ bewaard.

Districtsgebouw Koninklijke Marechaussee Kattenburgerstraat 7 (KAT 3)

In 2005 heeft BMA een archeologische opgraving (AO) uitgevoerd op de nieuwbouwlocatie van het districtsgebouw van de Koninklijke Marechaussee op het Marine-Etablissement te Amsterdam. Het archeologisch onderzoek richtte zich op de bebouwings- en ontwikkelingsgeschiedenis van de werf en de landwinning rond 1800. De belangrijkste archeologische sporen hielden verband met de aanleg van de dam in 1790-1794 ter afsluiting van het bassin van de Admiraliteits werf (het Hok). De opgraving leverde informatie over de technische aspecten van dit infrastructurele werk. De grond was opgebracht op een mat van rijshout die op de bodem van het IJ was afgezonken. De slibbodem van het IJ daalde vanaf de beschoeiing naar het noorden over een afstand van circa 20 m van 1,40 m tot 3,45 m ÷ NAP. Het zinkstuk van rijshout was verzwaard met hopen stadsafval dat op basis van scherfmateriaal en een munt dateerde uit de (tweede helft van de) 18de eeuw. Een opvallende vondst was de geheel gave baardmankruik uit 1675-1700. De goede staat waarin de kruik verkeerde bevestigt het idee dat de (voormalige) waterbodem en de oevers in de historische stadskern een rijk bodemarchief vertegenwoordigen. Verder zijn funderingen van tenminste drie gebouwen uit de 19de eeuw aangetroffen. De betroffen onder andere een bergplaats voor verfwaren uit het begin van de 19de eeuw en muurresten van de geschutgieterij uit 1894.¹¹

Metro Oostlijn en Noord/Zuidlijn

Metro-Oostlijn

De eerste keer dat op grote schaal systematisch archeologische vondsten uit de waterbodem van de historische binnenstad werden verzameld was bij de aanleg van de metro-Oostlijn in 1972-1977. Tijdens het afzinken van caissons in het open Havenfront bij het Kamperhoofd en aan de voet van de Schreierstoren is de opgezogen grond gezeefd. Dit leverde grote hoeveelheden unieke vondsten op uit de vroege geschiedenis van Amsterdam. De vondsten hielden nauw verband met de locatie van de stadsmuur en de haven, want de collectie bevatte scheepsgereedschap (breeuwbeitels, dissels, hamers, drevels, bijlen en teerkwasten) en veel wapentuig (waaronder lansen, pieken en een zgn. stormhoed).

Noord/Zuidlijn- locatie station Damrak

Deze systematische werkwijze kreeg een vervolg met het recente archeologisch onderzoek in het kader van de Noord/Zuidlijn. Het onderzoek leverde ecologische en geofysische informatie op over de ontwikkeling en de vorming van de Amstel. Bij de aanleg van de caisson voor de startschacht bij de Nieuwebrug in het Damrak is gestructureerd gebruik gemaakt van een zeefinstallatie. Er is voor de

---

¹⁰ Veerkamp 2000, 38-60

¹¹ Gawronski en Veerkamp, 2009, 11-21

caisson 24.000 m³ Damrakbodem (60x20x20m) verwijderd waarvan 8.500 m³ behoorde tot de vulling van de historische rivierbedding waaruit met de zeef circa 450.000 vondsten zijn geborgen. Het onderzoek op het Rokin betrof een machinale ontgraving waarbij de volledige rivierbedding tot 12 m ÷ NAP archeologisch is onderzocht. Profielen zijn gedocumenteerd en vondsten zijn laags- en vlaksgewijs verzameld. Ook is de afgevoerde grond op vondsten nagelopen. Dit vondstcomplex omvat bijna 200.000 vondsten uit 14.200 m³ riviervulling.¹² De diepste laag waar vondsten uit zijn verzameld lag op 9 m ÷ NAP. De historische IJ-bedding werd op 11 m ÷ NAP geregistreerd.

Bodemopbouw

Wat de bodemopbouw van het plangebied betreft moet onderscheid worden gemaakt in de (voormalige) IJ-bodem ter plaatse van het Oosterdok, het Scheepvaartmuseum en de 20ste-eeuwse aanplemping van de Nemopier.

Tijdens de opgravingen aan de Kattenburgerstraat (KAT en KAT2) werden archeologische sporen aangetroffen vanaf ca 1,60 m + NAP. Dit betekent dat er vanuit kan gegaan worden dat in de zone ter plaatse van het huidige Scheepvaartmuseum eventuele archeologische sporen of vondsten op een diepte van ca. 0,50 m onder het huidige maaiveld liggen.¹³

Op grond van de resultaten van het Noord/Zuidlijn onderzoek is vastgesteld dat de diepste vondstlaag in de IJ-bodem zich op 9 m ÷ NAP bevindt. De historische IJ-bedding loopt door tot een diepte van 11 m ÷ NAP. De kans is groot dat door baggerwerk de bovenste lagen van de waterbodembodem in het Oosterdok is vergraven. De palenrij is waarschijnlijk geruimd zoals ook het geval was bij de Laag die werd verwijderd bij de aanleg van de stationseilanden tussen 1872 en 1877. Mogelijk vonden toen ook diepe baggerwerkzaamheden plaats zoals in het IJ dat toen tot 5 m ÷ NAP werd verdiept.¹⁴ Dit betekent dat ter plaatse van het Oosterdok eventuele archeologische sporen of vondsten op een diepte vanaf ca. 5 m ÷ NAP tot 11 m ÷ NAP verwacht worden.

Tot slot zijn ter plaatse van de Nemopier als gevolg van de grootschalige aanlegwerkzaamheden archeologische overblijfselen verwijderd of verstoord. Hier komen geen archeologische sporen meer voor.

3.5 Conclusie: verwachtingsmodel

Op basis van bovenstaande inventarisatie zijn binnen het plangebied Oosterdok Nemo materiële overblijfselen te verwachten die samenhangen met de gebruiksgeschiedenis als havengebied vanaf de 15de eeuw. Er zijn materiële overblijfselen te verwachten die samenhangen met de ontwikkeling van het havengebied. Ten aanzien van de archeologische kwaliteit van de ondergrond van het plangebied moet worden opgemerkt dat ter plaatse van het Scheepvaartmuseum de archeologische verwachting hoog is. De overblijfselen op ca. 0,5-0 meter onder het huidige maaiveld. Ter plaatse van het water van het Oosterdok is de archeologische verwachting laag. Door baggerwerk in de 19de eeuw is ondergrond tot 5 m ÷ NAP is vergraven. Op basis van vondsten van de Noord/Zuidlijn kunnen er van 5 m ÷ tot 9 m ÷ NAP nog wel (intacte) archeologische overblijfselen bewaard zijn. De historische IJ-bodem bevindt zich tussen 9 m ÷ en 11 m ÷ NAP. Uitzondering hierop is de Nemopier. Hier zijn geen archeologische overblijfselen meer aanwezig.

¹² Gawronski, Kranendonk en Maas 2008, 32-33

¹³ Veerkamp, 1998

¹⁴ De Leeuw 2008

4 Archeologische verwachtingskaart

Op basis van de historisch-topografische inventarisatie (hoofdstuk 3) zijn binnen het plangebied oosterdok Nemo voornamelijk materiële overblijfselen te verwachten die samenhangen met de gebruiksgeschiedenis als havengebied vanaf de 15de eeuw. Dit leidt tot een verwachtingskaart van archeologische materiële neerslag voor het plangebied.

Archeologische verwachtingszones op basis van cultuurhistorische informatie

Het plangebied kent zes verwachtingszones:

Begrenzing plangebied

Zone A: Zeemagazijn

Archeologische verwachting: hoog

Betreft de locatie rond het 17de-eeuwse Zeemagazijn. Archeologische sporen kunnen hier bestaan uit bebouwingssporen en funderingen van de muren, losse vondsten en afval. Vanwege de lange gebruikperiode hebben de archeologische sporen een hoge dichtheid en een sterke onderlinge samenhang. Voor deze zone geldt een hoge archeologische verwachting.

Zone B: De Nieuwe Oude Waal

Archeologische verwachting: laag

Ter hoogte van de voormalige (nieuwe Oude) Waal zijn losse vondsten en afval te verwachten die in de waterbodem zijn weggezonden. Voor deze zone geldt een lage archeologische verwachting. De bovenste lagen van de waterbodem zijn verstoord als gevolg van baggerwerkzaamheden. Vanaf een diepte van 5 m ÷ NAP tot 11 m ÷ NAP kunnen archeologische overblijfselen aanwezig zijn.

Zone C: Palenrij van de Nieuwe Oude Waal

Archeologische verwachting: laag

Betreft de zone van de palenrij van de (nieuwe Oude) Waal in het IJ voor het Waalseiland (huidige Prins Hendrikkade). In deze zone kunnen archeologische resten aanwezig zijn in de vorm van beschoeiingen en losse vondsten. Bij de inrichting van het Oosterdok (tussen 1872 en 1877) zijn de palenrijen waarschijnlijk geruimd tot 5 m ÷ NAP. Vanaf een diepte van 5 m ÷ NAP tot 11 m ÷ NAP kunnen archeologische overblijfselen aanwezig zijn.

Zone D: Brau Waal of de Timmerwaal

Archeologische verwachting: laag/geen

Betreft de zone van de voormalige Brau Waal of de Timmerwaal. Hier zijn losse vondsten en afval te verwachten die in de waterbodem zijn weggezonden. De bovenste lagen van de waterbodem zijn verstoord als gevolg van baggerwerkzaamheden. Vanaf een diepte van 5 m ÷ NAP tot 11 m ÷ NAP kunnen archeologische overblijfselen aanwezig zijn. Ter plaatse van de Nemopier is de bodem zodanig verstoord dat er geen archeologische waarden meer verwacht worden.

Zone E: s'Lands Dok

Archeologische verwachting: laag/geen

Ter hoogte van het bassin van het voormalig 's Lands Dok zijn losse vondsten en afval te verwachten die in de waterbodem zijn weggezonken. Vanaf een diepte van 5 m ÷ NAP tot 11 m ÷ NAP kunnen archeologische overblijfselen aanwezig zijn. Ter plaatse van de Nemopier is de bodem zodanig verstoord dat er geen archeologische waarden meer verwacht worden.

Zone F: Palenrij Admiraliteitswerf

Archeologische verwachting: laag/geen

Betreft de zone van de palenrij van het bassin van de Admiraliteitswerf. In deze zone kunnen archeologische resten aanwezig zijn in de vorm van beschoeiingen en losse vondsten. Bij de inrichting van het Oosterdok (tussen 1872 en 1877) zijn de palenrijen waarschijnlijk geruimd tot 5 m ÷ NAP. Ter plaatse van de IJ-tunnel en de Nemopier is de bodem zodanig verstoord dat er geen archeologische waarden meer verwacht worden.

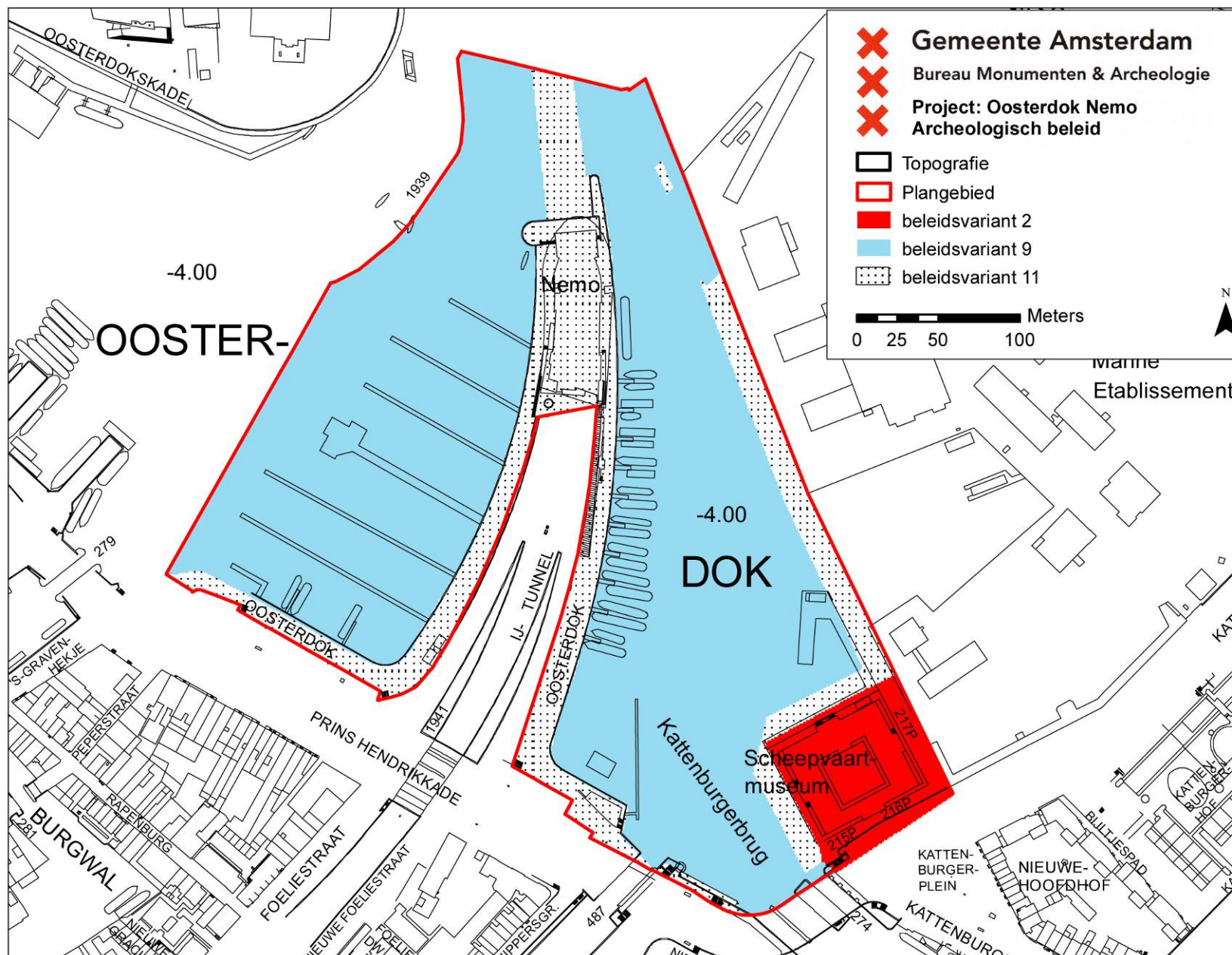
5 Archeologische beleidskaart

De archeologische beleidskaart van het plangebied Oosterdok Nemo is bedoeld als een ruimtelijk schema van de maatregelen die nodig zijn voor de zorg voor het archeologische erfgoed binnen bepaalde zones of locaties in het plangebied. De verwachtingen worden gekoppeld aan de huidige toestand van het terrein en mogelijk opgetreden bodemverstoringen. De clustering van de verwachtingszones resulteert in een beleidskaart met daarop drie zones met bijbehorende specifieke beleidsmaatregelen (appendix: beleidsvarianten).

Archeologische Beleidszones op basis van de archeologische verwachtingszones

- Begrenzing plangebied.
- **Beleidsvariant 2: (verwachtingszone A)**
Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij bodemingrepen kleiner dan 50 m² of minder dan 0,5 m onder maaiveld.
- **Beleidsvariant 9: (verwachtingszones C, deels D, E en F)**
Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij bodemingrepen kleiner dan 2.500 m² of minder dan 5 m ÷ NAP.
- **Beleidsvariant 11: (verwachtingszones deels D-F)**
Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij alle bodemingrepen.

Voor het gehele plangebied geldt dat ook in geval geen archeologisch veldonderzoek vereist is en er toch archeologische overblijfselen ouder dan 50 jaar bij bouwwerkzaamheden aangetroffen worden, deze bij de gemeente aangemeld worden, zodat in gezamenlijk overleg met de opdrachtgever maatregelen getroffen worden tot documentatie en berging van de vondsten.

Conclusie

Het voorliggende bureauonderzoek naar archeologische waarden is uitgevoerd voor het plangebied Oosterdok Nemo. De mogelijkheid dat in de grond aanwezige archeologische waarden worden verstoord is afhankelijk van de grootte en de diepte van het te verstoren oppervlak bij toekomstige bouwinterventies.

Aan de hand van de archeologische verwachtingen (p. 17-19) is een beleidskaart (p. 20-21) opgesteld waarin drie beleidszones worden onderscheiden.

Voor de eerste beleidszone (**verwachtingszone A**) geldt een uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij bodemingrepen kleiner dan 50 m² of minder dan 0,5 m onder maaiveld.

Voor de tweede beleidszone (**verwachtingszones C, deels D, E en F**) geldt een uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij bodemingrepen kleiner dan 2.500 m² of minder dan 5 m ÷ NAP.

Voor de derde beleidszone (**verwachtingszones deels D-F**) geldt uitzondering van archeologisch veldonderzoek bij alle bodemingrepen.

Voor de uitvoering van elk archeologisch veldwerk, zoals een Archeologische Begeleiding (AB), een Inventariserend Veldonderzoek (IVO) of een Archeologische Opgraving (AO), is een archeologisch Programma van Eisen (PvE) vereist. Hierin zijn de kwalitatieve randvoorwaarden en onderzoeksvragen voor het werk vastgelegd. Het vormt de basis voor verdere planning en kostenraming. Het PvE is onderdeel van de bouwprocedure. Het laten opstellen ervan behoort tot de verantwoordelijkheid van de initiatiefnemer van het bouwplan.

Voor het gehele plangebied geldt de wettelijke meldingsplicht. Dit houdt in dat ook in geval geen archeologisch vervolgonderzoek is vereist en toch bodemvondsten ouder dan 50 jaar worden aangetroffen dit aan Bureau Monumenten en Archeologie gemeld wordt zodat in gezamenlijk overleg met de opdrachtgever maatregelen getroffen worden tot documentatie en berging van de vondsten.

Bronnen

Digitale bronnen

ARCHIS: Archeologisch Informatiesysteem: <http://www.archis.nl/archisii/html/index.html>

CHW: Cultuur Historische Waardenkaart provincie Noord-Holland: <http://chw.noord-holland.nl>

SAA: Stadsarchief Amsterdam: <http://beeldbank.amsterdam.nl>

Literatuur

BMA, *Ruimte voor Geschiedenis. Beleidsnota Monumenten en Archeologie* Amsterdam 2005-2010. Amsterdam 2005

BMA, *Archeologisch bureauonderzoek plangebied ODE-brug*, BO-08-033, Amsterdam 2008

BMA, *Archeologisch bureauonderzoek plangebied Oosterdok / Nemopier*, BO-10-033, Amsterdam 2010

Bontemantel, H., *De regeeringe van Amsterdam soo in 't cibiel als crimineel en militaire (1653-1672)*, Tweede deel. Amsterdam, 1897, 499

Leeuw, L., 2008, *Archeologisch bureauonderzoek plangebied ODE-brug*, BO 08-33, Amsterdam 2008

Gawronski, J., P. Kranendonk en J. Maas, 'Chaos of geschiedenis. Archeologie van de Amstel', in: V. van Rossem, G. van Tussenbroek en J. Veerkamp (red.), *Amsterdam. Monumenten en Archeologie 7*, Amsterdam 2008, 32-33

Gawronski, J., Veerkamp, J.A.G., *Een dam rond 's Lands Dok. Archeologische Opgraving Marineterrein Kattenburgerstraat (2005)*. (BMA AAR 38) Amsterdam 2009, 11-21

Kruizinga, J., *Het XYZ van Amsterdam*. Amsterdam 2002, 1310-1315

Lemmers, A., *Van werf tot facilitair complex, 350 jaar marinegeschiedenis op Kattenburg*. Den Haag 2005

Provincie Noord-Holland, *Leidraad Landschap en Cultuurhistorie Noord-Holland. Ontwikkelen met Ruimtelijke Kwaliteit*. Haarlem 2010

Veerkamp, J., *Van bolwerk tot Marine-Etablissement, verslag tweede campagne archeologisch onderzoek lokatie voormalige loods 9, Marine-Etablissement Kattenburg, deel 1 en 2*, Amsterdam 1998

Veerkamp, J., 'Kattenburg - van bolwerk tot marine-etablisement; archeologisch bodemonderzoek op het marineterrein', *Amstelodamum* 92 (2000), 38-60

Appendix I: beleidsvarianten, stroomschema

Het archeologisch beleid wordt als maatwerk voor een bepaald plangebied in Amsterdam vastgesteld aan de hand van elf varianten, die een afweging bieden op basis van de aard van de verwachting in combinatie met de specifieke (oppervlakte/diepte) bodemingreep.

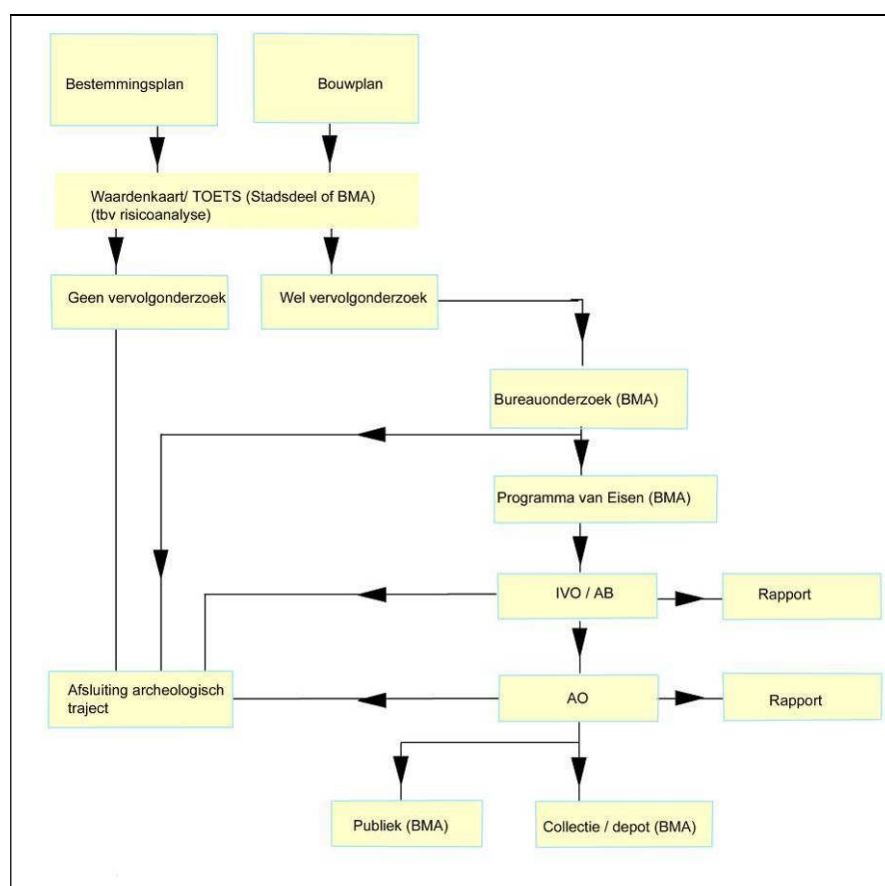
- 1: Gebieden met bekende archeologische waarden. Aangezien hier met zekerheid archeologische overblijfselen aanwezig zijn, is bij elke bodemingreep ongeachte het oppervlak of de diepte archeologisch onderzoek noodzakelijk.
- 2: Bebouwde gebieden met een hoge archeologische verwachting binnen het historische centrum van Amsterdam (tot en met de Vierde Uitleg: binnen de Singelgracht). Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij bodemingrepen kleiner dan 50 m² of minder dan 0,5 m onder maaiveld.
- 3: Gebieden met een hoge archeologische verwachting langs nog aanwezige historisch infrastructurele assen / in een historische woonkern buiten het historische centrum van Amsterdam. Deze gebieden zijn onbebouwd of de bebouwing dateert van vóór de 19de eeuw. Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij bodemingrepen kleiner dan 100 m² of minder dan 0,5 m onder maaiveld.
- 4: Bebouwde gebieden met een hoge archeologische verwachting langs nog in het landschap zichtbare historisch infrastructurele assen / in historische woonkern buiten het historische centrum van Amsterdam. De bebouwing dateert uit het einde van de 19de eeuw. Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij bodemingrepen kleiner dan 100 m² of ondieper dan de 19de en 20ste eeuwse ophogingen.
- 5: Bebouwde gebieden met een hoge archeologische verwachting langs voormalige (overbouwde of opgehoogde) historisch infrastructurele assen / in een historische woonkern buiten het historische centrum van Amsterdam. De bebouwing of ophoging dateert uit de 20ste eeuw. Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij bodemingrepen kleiner dan 500 m² of ondieper dan de 20ste eeuwse ophogingen.
- 6: Onbebouwde gebieden met een lage archeologische verwachting in de landelijke periferie van Amsterdam. Hier liggen archeologische vondsten dicht aan het oppervlak, zodat relevante archeologische lagen kunnen zijn opgenomen in de bouwvoor. De bouwvoor heeft gemiddeld een diepte van 0,3 – 0,5 m waaronder een eerste sporenvlak zichtbaar wordt. Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij bodemingrepen kleiner dan 10.000 m² of minder dan 0,5 m onder maaiveld.
- 7: Bebouwde gebieden met een lage archeologische verwachting binnen het historische centrum van Amsterdam (tot en met de Vierde Uitleg: binnen de Singelgracht). De bebouwing dateert uit het einde van de 19de en de 20ste eeuw. Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij bodemingrepen kleiner dan 10.000 m² of ondieper dan de 19de en 20ste eeuwse ophogingen.
- 8: Terreinen met een hoge archeologische verwachting die als vaarweg in gebruik zijn binnen het historische centrum van Amsterdam (tot en met de Vierde Uitleg: binnen de Singelgracht). Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij ingrepen in de waterbodem kleiner dan 500 m².
- 9: Gebieden met een lage archeologische verwachting die als vaarweg in gebruik zijn binnen en buiten het historische centrum van Amsterdam. Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt

bij ingrepen in de waterbodem binnen het historisch centrum kleiner dan 2.500 m² en buiten het historisch centrum kleiner dan 10.000 m².

- 10: Gebieden met een lage archeologische verwachting die onder water liggen, of die onder water gelegen hebben en ingepolderd zijn of opgespoten zijn. Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij ingrepen kleiner dan 10.000 m² of in de oorspronkelijke waterbodem of in het oorspronkelijke maaiveld.

- 11: Gebieden zonder archeologische overblijfselen omdat hier al archeologisch onderzoek of grootschalig grondverzet heeft plaatsgevonden voor bijv. zware funderingen, kelders, tunnels e.d. en gebieden in de voormalige landelijke periferie van Amsterdam buiten de Singelgracht met een lage archeologische verwachting die bovendien opgehoogd, onderheid en bebouwd zijn aan het einde van de 19de en in de 20ste eeuw. Hier geldt een vrijstelling van archeologisch onderzoek. Gebieden waar al archeologisch onderzoek heeft plaatsgevonden zijn wel indirect van belang voor archeologische planning omdat ze aanwijzingen geven voor de eventuele aanwezigheid van archeologische resten in omliggende gebieden.

Voor de beleidsvarianten, 4, 5 en 7 tot en met 10 geldt dat het dieptecriterium op de uiteindelijke beleidskaart nader wordt gespecificeerd.

Stroomschema archeologie BMA

Appendix II: Vindplaatsen BMA

Topocode	Adres (eventueel toponiem)	Jaar onderzoek
IJT	Foeliestraat/Prins Hendrikkade (afrit IJ-tunnel)	1964
KAT	Kattenburgerstraat 7 (Marine Etablissement)	1997
KAT 2	Kattenburgerstraat 7 (Marine Etablissement)	1998
KAT 3	Kattenburgerstraat 7 (Marine Etablissement)	2005
NZD1	NoordZuidlijn locatie caisson Damrak	2003
PH2	Prins Hendrikkade/Geldersekade	1975
PH3	Prins Hendrikkade/Schippersgracht	1986
PH13	Prins Hendrikkade 189	2000

Colofon

Archeologisch Bureauonderzoek 11-049

Voor akkoord controle proces en waardestelling:

Hoofd afdeling Archeologie BMA
Prof. dr. J.H.G. Gawronski

Datum: juni 2011
Status: definitief
Redactie: prof. dr. J.H.G. Gawronski
Tekst: drs. L. de Leeuw, drs. M. Stronkhorst
Cartografie: drs. L. de Leeuw

© Bureau Monumenten & Archeologie, Gemeente Amsterdam, 2011
Postbus 10718, 1001 ES Amsterdam, 020-2514900

Niets uit deze uitgave mag worden veeleenvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op enigerlei andere wijze, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van BMA. BMA aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit de toepassing van de adviezen of het gebruik van de resultaten van dit onderzoek.